

Nagy Imre–Páur Iván–Ráth Károly–Véghely Dezső:

Hazai Okmánytár: Codex diplomaticus patrius. I. 89. oldal. 66. oklevél.

https://library.hungaricana.hu/hu/view/KozMagyOkmanytarak_HazaiOkmanytar_01/?pg=94&layout=s

66.

A veszprémi káptalan előtt Ajkai Ehellős és István Ajkán levő nemzetségi birtokukat magok közt felosztják és határokkal elkülönítik. 1292. mart. 23.

Ajkai N.

Ehellős comes István

Pósa, Ajka, István, Alap István.

Nos Capitulum vesprimiensis ecclesie, damus pro memoria Quod comite Eheleo, de Oyka, pro se, et pro Pows Oyka, Stephano et pro Olup, filys suis exuna parte, Stephano filio Stephani de eadem filio videlicet fratris eiusdem comitis Ehelley exaltera, coram nobis personaliter constitutis, concorditer propositum exstitit per eosdem. Quod terram ipsorum hereditariam, in Oyka habitam. a terris cognatorum suorum de generacione eorum, separatam et distinctam (igy) permodum pacis et concordie, interse equaliter diuisissent. certis terminis acque metis distingendo. Cuius quidem terre et diuisionis metee sicut eodem partes retulerunt, taliter distinguntur. Quod prima meta incipit a **fluuiio Thornua** ubi prope ipsum fluuium a parte meridionali sunt due metee et inde progreditur directe uersus eandem partem meridionalem, et peruenit ad quandam viam magnam, perquam **de villa Lued** itur in villam Oyka, et transilit ipsam viam, ubi prope eandem viam, mediante latitudine dimidy iugeris sunt due metee; et inde permedium eiusdem Jugeris terre sub quodam colle inarabili tendit uersus orientem ad quandam Riuulum, prope unam siluam et interiacente Latitudine duorum iugerum inter ipsam siluam, pertingit quandam fluuium qui cadit **ad fluuium Thornua**, ubi sunt due mete exutrage parte ipsius fluuy. et in eodem fluuiio uadit uersus meridiem, ad fontem siue originem ipsius fluuy et supra ipsum fontem sunt due mete. et abhinc uergens uersus eandem partem currit per longitudinem uinius (igy) iugeris ubi eciam sunt due mete ; et inde inflectitur parum per uersus orientem, et currens per spacium iactus lapidis uel pauloplus, peruenit ad quandam viam, per quam itur in siluam Bokon, et ibi exutrage parte eiusdem vie sunt due mete. et per eandem viam, uersus meridiem progrediens. uenit usque adterminos silue Bokon, et ibi incapite cuiusdam vallis supra quandam fontem in loco wlgariter Kuachbike uocato, sunt due mete; que separant a silua Bokon prenotata. cursus eciam fluuy incipientis, in predicta ualle Kuachbike uocata, et cadentis in **fluuium Thornua** abeadem silua Bokon silua videlicet regali terram ipsorum separat et disiungit, ut dixerunt; et sit terminis siue metis ipsius terre terminatis seu distinctis partem eiusdem terre aparte terre generacionis ipsorum existentem cum moleudino intra eandem porcionem existenti comes Ehelleus et sui prenotati, habebunt, reliquam

uero partem aparte Kuachbike habitam cum Molendino eorum, quod apud domum Geliani existit. Stephanus filius Stephani tanquam diuidens seu diuisor ipsius terre pacifice possidebit. Dixit eciam idem comes Ehelleus pro se et pro filys suis prenotatis. quod Stephanus sepius iteratus super omni debito, ac solucione in quibus tam racione terrarum empticiarum, quam occasione expensarum ipsius comitis Ehelley mediantibus litteris nostris memorialibus tenebatur, sibi et suis filys omnimodam et plenariam satisfacionem inpendisset. assumpsit itaque idem comes Ehelleus quod littere ipsius super debito seu solucione huiusmodi confectc pro friuolis et uanis habeantur. dum contra Stephanum sepedictum fuerint presentate Adiecerunt eciam eedem partes et adhoc se coram nobis obligarunt, quod in onni lite que racione terre ipsorum hereditarie, per quospiam orta fuerit successu temporum, communi expensa, seu sumptu et laboré, se inuicem adiuuare teneantur.

Dátum in dominica Judica Anno domini. M^o, CO. Nonagesimo secundo.
DIPLOMATIKAI LEVÉLTÁR (Q szekció) • Családi levéltárak (P szekcióból) • Thaly család (Q 194) • 66086

<https://archives.hungaricana.hu/hu/charters/12724/?list=eyJxdWVyeSI6ICJTWk89KDEyOTIuIDAzLiAyMy4pIn0>

Kívül: pro comite Elielleo et filys suis contra Stephanum super diuisione terre ipsorum.

Eredetije bőrhártya-darabra írva, ép állapotban a Thaly család birtokában levő Sándorféle levéltárban Csepen őriztetik.

A kívül rányomott pecsétnek csak nyoma látszik. Ezen okmány másik eredeti bőrhártyára irt példánya ugyanott fellelhető, kívül ily felírással: pro Stephano filio Stephani, contra comitem Ehelleum et filys suis.

Véghely D.

Ugyan ez még: **Wenzel Gusztáv**: Árpádkori új okmánytár. Codex diplomaticus Arpadianus continuatus. X. kötet 94- 96. oldal 395.oklevél (Pest, 1873.)

https://library.hungaricana.hu/hu/view/KozMagyOkmanytarak_ArpadkoriOkmanytar_10/?pg=125&layout=s

Bél Mátyás: Veszprém megye leírása - A Veszprém Megyei Levéltár Kiadványai 6. (Veszprém, 1989) ÁLTALÁNOS RÉSZ: ELSŐ, TERMÉSZETRAJZI FEJEZET. 28. oldal.

https://library.hungaricana.hu/hu/view/VESM_06/?pg=29&layout=s

Torna.

Ugyanabba ömlik a Torna is, amely nyári napkeltétől téli napnyugta felé folyik. Városlőd és Pilye alatt a Bakonyi erdőkből ömlik alá és gyors folyását az említett irányba előbb Ajka, majd Berénd és Tósok falvak felé veszi. Ezen túl van Lörinte puszta és Devecser mezőváros, amelyen teljesen keresztül folyik. Akkor Vásárhelyre, Jenőre és Tüskevárra halad és ennek szántóföldjét megöntözve a Torna nevű kúriát látja el vízzel, mígnem Börsönnél a Marczallal egyesül. Ez is több malmot hajt és rákok gazdag szaporulatával bővelkedik.

<http://marcal.hu/torna.php>

Torna

Általános adatok

- Hossz: 50,8 km
- Vízyűjtő terület: 498 km²
- Eredet magassága: 420 m
- Torkolat magassága: 132 m
- Összes esés: 288 m
- Átlagos esés: 5,66 ezrelék
-

Vízhozam adatok					
Állomás	LKQ	KQ95%	KÖQ	NQ50%	NQ2%
Városlőd	-	0,022	0,06	-	-
Ajka	0,035	0,08	0,25	10,0	35,0
Devecser	-	-	0,7	-	-
Karakó	0,05	0,12	1,2	20,0	67,0

Vízállások

Állomás	LKV	KÖVNV	
Karakó	84 1966.10.26.	118	292 1966.2.24.

A Torna patak a Marcal legjelentősebb mellékvize, a Bakonyban, Csehbánya közelében ered, kelet-nyugati irányban szeli át a Bakonyalját a Somló hegytől délre, érintve többek között Városlőd, Ajka, Kolontár, Devecser, Somlóvásárhely, Tüskevár községeket, és Karakó mellett egyesül a Marcallyal. Találkozásuk helyén minden lényegesebb hidrológiai jellemzőjében (vízhozam, hossz, vízgyűjtő terület) meghaladja befogadóját. Így a Marcal vízgyűjtőjében meghatározó szerepe van a vízjárás, az árvizek szempontjából is, így gyakorlatilag a vízrendszer - hidrológiai értelemben vett - főágának tekinthető. Útja során 15 települést - köztük 2 várost - érint. Emiatt, és a domináns vízrajzi szerepe miatt a többi mellékpataknál kicsit részletesebben is foglalkozom vele.

Történeti adatok

A Torna neve szláv eredetű, szótövében a "tüskés, tövises" jelentés rejtőzik, arra utal, hogy a névadás idején a vízfolyást szűrős bozótok, cserjék szegélyezhették. Rokonítható ez a szláv nyelvterületen (a mostani Magyarországon is) nem egy helyen előforduló *Trnava, Tarna...* víznevekkel.?? A régi magyar katonai, és kataszteri térképek (1700-as, 1800-as évek) rendszerint *Torna vize, Torna-víz, Torner Bach (Tornai patak)* névvel jelölték. Veszprém megye 1800-as években készült kataszteri térképén a Kislődig terjedő részt Vámos-patak névvel írják, holott ma a Torna felső folyásának egyik mellékvizét hívják így.

Hunfalvy János: A magyar birodalom természeti viszonyainak leírása című, 1864-ben kiadott művének 2. kötetében ezt olvashatjuk: "*A hegység éjszaki oldalán a rendetlen kanyargású Marczal a főfolyó. Garbo felől É-ra kanyarodik s Marcaltónél az Öreg-Rábával egyesül. Beléje ömlenek: a Prágai, Rendeki és Kajáni erek egyesüléséből támadó Vásárhelyi patak; azután a Szösz vidékéről Nyirádon át ÉNy-ra folyó Kigyós, melylyel a Város-Lőd vidékéről, ÉK-ről jövő s a Kab hegy felől eredő Padraghi és Bodéi patakokkal öregbedő Torna egyesül*".

A bővizű és nagy esésű patak mellett rengeteg malom működött egykor, Városlődtől szinte a torkolatig egymást követték a malmok.

Szabályozás és mederveviszonyok

A szabályozási munkák, a mocsaras területek lecsapolása a XVIII. század közepétől indult meg nagy lendülettel, és még az 1830-40-es években is folytatódtak. A főmederrel párhuzamosan több helyen malomárkok létesültek, ezek nyomai máig megtalálhatók. A patak medrét 1897-ben tovább mélyítették és tisztították, melyet újabb mederrendezések követtek az 1920-as években, majd az 1950-es évek végén, és az 1960-as évek elején is.

Az alsó szakasz padkás szelvényének kialakítása az 1971-75 közötti időszakra tehető. 1996-2001-ben a patak Ajka-Kolontár közti szakaszát áthelyezték - a vasútvonallal együtt - a timföldgyár zagyártározójának bővítése miatt. Azóta a vízfolyás a vasúttal párhuzamosan a völgy bal oldalába vágott mesterséges mederben halad. Utoljára Ajkán, 2001-ben volt mederrendezés.

Az Ajka feletti szakasz - Városlőd belterületének kivételével - természetes állapotú, nagyrészt középhegységi, erdős környezetben futó, gyakran kanyargós, nagy esésű meder, ahol a vizet még szennyezés, és egyéb mesterséges behatások alig érik. Városlőd és Ajka belterületén szabályozott, trapéz, vagy összetett szelvényű a meder, általában részben, vagy teljesen szilárd burkolattal ellátva (beton, kő). Ajka alatt végig szabályozott, sok helyen kővel, betonlapokkal burkolt, néhol hosszabb egyenes szakaszokkal. Devecser-Somlóvásárhely környékén jellemzően trapéz szelvényű a meder, a part többnyire fátlan, mellékén szántóföldek, kisebb részben rétek, vagy erdőszél a jellemzőek. Az alsó szakasz már padkás szelvényű, gyakran fasorok kísérik.

Emberi beavatkozások a vízfolyás életébe.

A Torna vízgyűjtőjének jelentős része iparvidék: az Ajka környéki bauxit- és szénbányák körzetébe esik. Ennek legnagyobb, a vizekre gyakorolt hatása a mélyművelésű bányák víztelenítése érdekében végzett karsztvízszint-süllyesztés volt, melynek során a karsztforrások elapadtak, ezáltal több vízfolyás hozama töredékére csökkent, illetve néhány patak medre a kiemelt karsztvíz levezetőjévé vált. A Torna vízrendszerében mindkét hatásra találunk példát. Többek között a Csigere és Kígyós patakok mentén fakadó források áldozatául estek a vízszintsüllyesztésnek, viszont - főként a Padragi-vízen és a Kígyós-patakon át érkező -, a bányáktól származó többletvíz jutott a Tornába.

Mivel a felső szakasz főként rétegforrásokból táplálkozik, melyeket nem érintett a karsztvizek apadása, így a bányászat évtizedei alatt is volt természetes vízhozama. Jelenleg a bányák többsége bezárt, így nincs szükség az aktív vízvédelemre sem, de a halimbai, működő bauxitbányából máig engednek karsztvizet a vízfolyásba.

2010. október 4.-én az Ajkai Timföldgyár zagyártározójának gátszakadásakor, a magyar történelem eddigi legnagyobb ipari-ökológiai katasztrófája során a Torna medrében - illetve részben a meder környezetében - ömlött végig a vidéken kb. 600-700 000 köbméternyi, nátrium-hidroxid tartalmú vörösiszap, mely 40 négyzetkilométeren terült szét, felbecsülhetetlen gazdasági és ökológiai károkat okozva az Ajkai kistérségben.

Tíz ember meghalt, a sérültek száma több mint 150 volt. A Torna-patak teljes élővilágát kipusztította az erősen lúgos szennyeződés, valamint erre a sorsra jutott a Marcal, Torna torkolata alatt fekvő része is. A katasztrófa utáni napokban, mivel újabb gátszakadás veszélye állt fenn, Kolontár teljes lakosságát evakuálni kellett, és erre készültek Devecserben is.

Mára a károkat elhárították, a szennyezett földeken talajcserét végeztek, a patakmederből eltávolították a lerakódott iszapot, de az előtött belterületi részeken a lakóházakat le kellett bontani. Az ingatlanjaikat elveszített helybéliek egy része a települések határában épített lakóparkokban kapott új otthont.

Végig a Torna patak mentén - eredettől torkolatig.

Az eredet.

A Torna patak a Bakony nyugati részén, Csehbányától kb. 3 km-re északkeletre ered, a Rókalyuk-árok nevű, hullámos, kis vízmosta völgyekkel szabdalt területen, 420 m tengerszint feletti magasságban. Ezen a tájon a Bakonyra egyébként jellemző mészkövet miocén-kori kavicsréteg borítja, így a csapadékvíz nem szivárog le a karsztvizekbe, hanem a kavicsstakaró mélyebb szintjein rétegforrásokban jelenik meg.

Ezek a kis források általában csekély vízűek, inkább csak szivárgóak, ahogy a Torna két forrásának eredete is. Az északi valamivel hosszabb, Öreghálás irányából érkezik, a keleti ág a Hermán dombvonulata irányából folydogál, kb. 1 km után egyesülnek. Mindkét ág természetes, szivárgó kis forrásból indul. A területet erdők takarták nemrég, az utóbbi években itt nagy részben tarvágást végeztek, ami csak kisebb foltokat hagyva felsabdalta az egykor összefüggő rengeteget.

A kezdeti, nagy esésű szakaszon a kis ér szinte alig látszik a szűk völgyecske alját befedő avar között, majd lejjebb, a két forráság találkozásánál a kiszélesedő, vizenyős völgytalpon kanyarog a patak, egészen Csehbányáig. A Torna csak a település szélét érinti, ahol a telkek határára folyik. A lakók gyakran csak "Folyó"-nak nevezik.

Elhagyva a települést, a Csalános-tető 426 m magas tömbjét kerüli meg a völgy. Kétoldalt erdős hegyoldalak, a völgy alja vizenyős, ligetes, a legtöbb helyen nehezen járható a növényzet miatt. Egyik oldalán szekérút, a másikon a hangulatosan csobogó patak kanyarog. A Töredék-árokából érkező Vámos-patak felvétele után dél felé fordulunk, és erdőszélen, rét szegélyén haladva átkelünk a vasút, majd a 8-as főút hídja alatt, és az Északi- és Déli-Bakony közötti völgyben fekvő Városlődre érkezünk. A falu belterületén a Torna többnyire szabályozott és burkolt mederben folyik, melyet néhány kis lépcső, "zúgó" színesít. Itt veszi fel a záportározót is tápláló Parési-eret, és a Szentgáli határ felől csörgedező Kálvária-patakot.

Városlődöt elhagyva a vasúttal párhuzamosan, erdős hegyoldalak által kísért völgyben haladunk, ahol fák árnyékában kanyarog az egyre növekvő patak. A Városlőd-Kislőd vasútállomás bauxittól vörösre festett útjai és épületei után balról a Bakonyi Kalandparkot találjuk, majd a Kis(lódi)-Torna ág völgyében, észak felé Kislőd bújik meg a völgyben.